

Zasloužil se o českou vědu

Před několika dny zemřel ve věku 94 let **Josef Říman, vynikající vědec**, dlouholetý ředitel Ústavu molekulární genetiky ČSAV a předseda předlistopadové Československé akademie věd (v letech 1976-1989). Podle autora vzpomínky patřil k těm členům komunistické strany, kteří činili lidem ve svém okolí život snesitelnějším.

VÁCLAV HOŘEJŠÍ
molekulární imunolog

Mnozí na osobnost prof. MUDr. Josefa Římana, DrSc., hledí hlavně jako na „normalizačního“ činitele, člena Ústředního výboru KSČ. Mezi vědeckými pamětníky je však oceňován jako průkopník studia onkogenních virů, který se před zhruba 50 lety se svými spolupracovníky pohyboval na světové špičce a měl blízko k tematické, která byla později odměněna Nobelovou cenou.

Jsem přesvědčen, že byl svým srdcem skutečně především vědec. Svědčí o tom i to, že když v roce 1991 skončil ve svých 65 letech ve funkci ředitele ústavu, odešel zpět do laboratoře a tam ještě 15 let vlastním rukama pracoval na výzkumu nádorových buněk. Osobně jsem se s ním znal, a proto bych na něj rád veřejně v dobrém vzpomněl.

Josefu Římanovi v podstatě vděčím za to, že jsem se vůbec mohl věnovat vědě. V letech 1973–77 jsem dělal tzv. vědeckou aspiranturu (obdoba dnešního doktorského studia) na Přírodovědecké fakultě UK. Šlo mi to velmi dobře a velice jsem toužil tam zůstat a pokračovat ve vědecké kariéře. To bylo ovšem podmíněno vstupem do KSČ, na což jsem neměl žaludek.

Nakonec se ukázalo, že to byla moje velká výhra: zkusil jsem to v Římanově ústavu, kde tyhle politické věci hrály jen minimální roli. Ale hlavně – podmínky pro vědeckou práci byly v Ústavu molekulární genetiky (ÚMG) mnohem lepší než na fakultě. Brzy po mém nástupu do ústavu se za mnou zastavil tehdejší předseda

Předseda ČSAV. Podle dobové popisky ČTK byl Josef Říman (1925-2019) „hrdina socialistické práce“, podle autora článku především vědec a slušný člověk. FOTO ČTK

ústavní organizace KSČ a téměř s ostychem se mě zeptal, jestli bych nechtěl vstoupit do KSČ. Když jsem řekl, že ne, omluvně řekl cosi jako „žádný problém“ a odešel. Po takovýchto zkušenostech jsem dalek toho odsuzovat každého, kdo do té strany vlezl. Mnozí to dělali z čirého kariérismu, někteří ze své pozice otravovali život jiným, ale bylo i hodně takových, kteří své pozice v systému využívali pozitivně a činili tehdejší život nám ostatním snesitelnějším. Josef Říman mezi takové určitě patřil, stejně jako tehdy velká většina straníků v našem ústavu.

Do ciziny navzdory průšvihům

Jako ředitel se Josef Říman poměrně úspěšně snažil udržet v ústavu snesitelnou politickou atmosféru a držet na uzdě ty nejhorší „soudruhy“. V ÚMG bylo celkem běžné, že mladí badatelé vyjížděli (po mnoha byrokratických peripetiích) na postdoktorální po-

byty „na Západ“. Na většině ústavů se ředitelé báli pouštět lidi na takové pobyty, ale i na konferenci či vydat souhlas se soukromou cestou. Pokud se totiž takový člověk z pobytu nevrátil a emigroval, měl i ředitel problém „nahore“. V našem ústavu k takovým případům docházelo celkem pravidelně. Vždy po prázdninách jsme se ptali: „Tak kdopak nám chybí?“. Jen málokdy nechyběl nikdo... Akademik Říman ale měl pozici tak silnou, že i přes takové „průšvihy“ nadále zahraniční cesty umožňoval.

Největší problémy měli tehdy ti, kdo měli nějaký větší „škrálop“ – například byli vyloučeni z KSČ v prověřkách začátkem 70. let, nebo se snad dokonce angažovali disidentsky v té „normalizační“ době. V našem ústavu to ale i v tomto směru bylo lepší. Působil tam například dr. Vladimír Fučík, o kterém bylo známo, že aktivně působí v katolickém disentu (dokonce za to v roce 1988

Jako ředitel se Josef Říman poměrně úspěšně snažil udržet na ústavu snesitelnou politickou atmosféru a držet na uzdě ty nejhorší „soudruhy“

”

strávil několik měsíců ve vězení). Takový člověk by byl všude jinde bez milosti propuštěn z práce. Ne tak v Římanově ÚMG.

Trochu podobnou zkušenost jsem měl i já. V únoru 1989, po týdnu demonstrací na Václav-

ském náměstí, byl zveřejněn otevřený dopis vědeckých pracovníků za propuštění politických vězňů; jména signatářů každý večer předčítala rozhlasová stanice Svobodná Evropa. Byl jsem jedním ze čtyř lidí z našeho ústavu, kteří to také podepsali. Den po podpisu jsem odjel na vědeckou konferenci do Vídně. Hned po návratu jsem byl předvolán do ředitelny. Akademik mě přijal s nevrlym výrazem a pravit: „Soudruhu doktore...“ – degradoval mě tedy ze „soudruha“ na „pána“. A začal mě „tepat“ – že on se snaží u politiků dosáhnout něčeho pro naši vědu a já mu teď jeho práci kazím. Řekl také: „Takové věci podepisují tři typy lidí – jednak ti, kdo podepisou třeba i hajzlpapír. Potom naivní idealisté, což jste možná vy. A potom ti, kdo si stelou nový pelech.“ To poslední mě tedy ani ve snu nenapadlo, ale on, člen ÚV KSČ, už jistě uvažoval i o možnosti nějaké zásadní změny...

Když asi po čtvrtročně skončil, měl jsem pocit, že již nemohu nic ztratit. Takže jsem mu úplně otevřeně (a dosti našťavným tónem) řekl, jak to vidím já. Pověděl jsem mu, že jsem po celý ten týden demonstrací chodil na Václavské náměstí, viděl jsem, jak brutálně se chovala policie, a že tak je to špatně. V Sovětském svazu běží perestrojka a něco podobného by se podle těch demonstrantů i podle mě mělo dít i u nás. A skončil jsem: „Když něco takového podepíše nýmand jako já, nic to neznámá – ale vy byste to měl podepsat. To by mohlo něco změnit.“

Myslel jsem si, že se mnou vyrazí dveře, ale stalo se něco překvapivého. Na chvíli se odmlčel a začal se mnou mluvit úplně jiným tónem: „Dobrá – vy to vidíte takto, já mám ale jinou strategii.“ Najednou se mnou hovořil zcela otevřeně a přátelsky. Když jsme rozhovor končili, zeptal se: „Plánujete letos ještě nějakou cestu do zahraničí?“ Odpověděl jsem, že na podzim bych chtěl jet na měsíc do londýnské laboratoře, s níž jsme trochu spolupracovali. On na to přivítivě: „Ano, podpořím to, ale příště se se mnou poradte, až budete chtít něco takového podepsat.“

Musím říci, že od té doby jsem na něj nedal dopustit.

Několik vět a věci dříve nemyslitelné

O měsíc později se objevil otevřený dopis Několic vět. Ten jsem také podepsal, ale s ním jsem to pochopitelně nekonzultoval. Následně jsem se dozvěděl, že jsem vypadl ze seznamu potenciálních budoucích vedoucích výzkumných týmů, ale už mi to bylo jedno. Lidé se už přestávali bát a začínaly se dít věci dříve nemyslitelné. V ústavu jsme se například domlouvali na tom, aby do výboru naší odborové organizace nebyli zvoleni žádní komunisté a aby se předsedou stal onen jediný aktivní disident z našeho ústavu. Ředitel o těchto snahách věděl a nic proti tomu nedělal.

Předě dvěma lety vydal Josef Říman (se spoluautorem Františkem Houdkem) memoárovou knihu *Od pluhu do senátu a zpátky* nabitou mnoha zajímavými detaily jak z jeho vědeckého života, tak z několika desítek let zákulisního dění v československé vědě – stojí za to si ji přečíst.

Závěrem – jsem přesvědčen, že se Josef Říman v těžkém období výrazně zasloužil o československou, resp. českou vědu a že bychom na něj měli vzpomínat v dobrém.